

nøglehullet

NR. 3 2003

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

1952 var et år, hvor meget af Verden gik af lave. Det var det år Lillerød Station blev til Allerød, hvor Lillerød Skole og meget andet blev fornyet – og hvor Lillerøds gadekær blev opfyldt for at rette Frederiksborg ud, som det ses på dette fotografi fra 1952. Byen lagde bevidst afstand til sin landsbystatus, og det gjorde indtryk på beboerne. Blandt mange andre også på en Lillerød-dreng, der havde sit liv ved gadekæret i årene før og efter sløjfningen. Nøglehullet lader ham, der bedst kendes som „Fenne“ berette om sine drengeår midt i det Lillerød, der ikke rigtigt er der mere.

PROGRAMMET

HISTORIEN OM 'DR.DANTE'

TIRSDAG den 28. OKTOBER
KL. 19.30 på Kirkehavegaard,
Kirkehaven 10, Lillerød
Teaterdirektør **NIKOLAJ
CEDERHOLM** fortæller om, hvor-
dan teatergruppen Dr. Dante startede
i Lillerød med baggrund i dramatik-
undervisning på Lillerød Skole.
Hvordan de fik eget teater i en ned-
lagt møbelforretning på Fritz
Hansensvej og siden flyttede til
Aveny-teateret i København.

ARKIVERNES DAG

LØRDAG den 8. NOVEMBER kl.11-15 holdes ÅBENT HUS på Arkivet på Kirkehavegaard, Kirkehaven 10, Lillerød.
Denne dag holder alle arkiverne i Norden Åbent Hus-arrangementer med det fælles tema: **KROPPEN I LYST OG NØD**. Vi vil meget gerne modtage/låne fotos, arkivalier og erindringer fra læger, tandlæger, private klinikker, behandlingshjem og lignende i vores område – altså den nuværende Allerød Kommune. Vi er også meget interesserede i fotos af sportsaktiviteter og arkivalier fra idræts- og motionsforeninger.

MIT LIVS KRØNIKE

TIRSDAG den 25. NOVEMBER KL.19.30 på Kirkehavegaard, Kirkehaven 10, Lillerød
OVE MEJSLOV fortæller løst og fast om sit liv ud fra bogen **MIT LIVS KRØNIKE** og viser lysbilleder fra egnen.
I 2001 udkom cd'en 'Året er rundt' med tekster af **OVE MEJSLOV** og musik af **JAN PAZDECKI**, og **OVE MEJSLOV** vil give eksempler på enkelte af sine tekster for at krydre sin livsskildring.

MIN BARNDOM OMKRING LILLERØD GADEKÆR

Af Sven-Erik Borch Nielsen

I 1952 fyldte kommunen Lillerød Gadekær op. Frederiksborgvej skulle rettes ud og gøres bredere, for der var begyndt at komme flere biler til byen – sådan besluttede man dengang, uden tanke for den kulturværdi, sådan et gadekær har. Derfor denne lille artikel om alle de glæder og oplevelser jeg har haft omkring dette gadekær mellem 1945 og op i 1950'erne.

Gadekæret

Gadekæret lå midt i det gamle Lillerød. Det var omkranset af store hyben-

rosebuske, og i hver ende var der høje træer, som man kunne sidde under på bænke og nyde livet. I den ene ende var der hældt strand-sand ud og lagt store sten. Her kunne vi soppe og bade. Midt over kæret var der et hegn for at beskytte åkanderne og en meget grøn bundbeplantning. Rundt om det hele var der en sti.

Jeg startede min gadekærs-karriere lige efter anden verdenskrig, hvor jeg oplevede nogle mænd smide en ung pige ud i kæret. Andre blev hentet i deres hjem og bragt op på Lillerød Skole til afhøring – alt sammen meget dramatiske børneoplevelser – men jeg oplevede også, at alle var glade for freden, og at man kunne tale frit til hinanden.

"Det gule Palæ"

I 1945 flyttede vi fra Prins Valdemars

Gl. Lyngvej – der bare hed Lyngvej fordi den var vejen til Lyngø, med barndomshjemmet, hvor fortællerens mor stadig bor. 1981.

Sommerstemning ved gadekæret, postkort fra 1940'erne.

Allé i Allerød til Gl. Lyngevej 5 i Lillerød. Min far var snedker i Grum-Schwensens fabrik, og hans kollegaer kaldte spøgefuldt det gule hus med stråtag for "Det gule Palæ", og min far for "Erik Husejer". I starten boede vi i et par værelser på loftet og fik så ombygget, så vi kunne få mere plads. Huset havde været byens høkerbutik, og der havde senere været flere små lejligheder til arbejdere på statens gårde og teglværkerne, så der var nok at tage fat på for mine forældre. At det var lidt på landet og et hus, der skulle gøres meget ved, kunne jeg regne ud, da vores læge spurgte, "hvad sådan nogle pæne unge mennesker dog ville helt derude i sådan et gammelt hus?" Men det blev "Det gule Palæ"! Hvert år efter høsten, flyttede der mange mus ind i vores hus. Det kunne høres,

når de puslede rundt inde bag væggenes nye isolering – cellutex-plader – de legede ved at kravle op og rutsje ned - så om vinteren var "Det gule Palæ" fyldt med mus i væggene. Med hesteforspand kom mælkekmanden et par gange om ugen. Så gik vi ud med kander og fik mælk fra store junger. Skraldemanden "Kristian Jyde" kom også med hestevogn. Der kom også en bager – og en fiskebil. Min mor fortalte, at hun kunne huske, at der kom en Skovserkone og solgte fisk fra en kurv, som hun bar på ryggen – så det må have været på landet og langt fra butikkerne nede på M.D. Madsensvej. Der var endnu ikke asfalt på Gl. Lyngvej, for da dette skulle udføres, løb vi unger rundt og beundrede de store maskiner og kom hver aften ind helt støvede af grus, der blev hvirvlet op.

Med asfalten kom også bilerne, som i lange rækker snoede sig gennem Lillerød, op til sommerlivets strandglæder, og vi børn begyndte at samle på bilnumre. I timevis sad vi og noterede dem i vores hæfter. Og med den udvikling forsvandt vores stille hverdag og vores lege på vejene, hvor vi ellers bare havde kunnet løbe rundt overalt.

Smeden

Smedjen lå lige ved gadekæret, og der blev arbejdet med alt smedearbejde. Smeden smedede selv hesteskoene, som han skoede hestene fra de omkringliggende gårde med – så en af gadekærets lyde var smedens slag på ambolten.

Ved siden af et udhus havde han et stort stativ. Her stod hestene, når de skulle skos, og i det stativ hængte vi

unger for at kigge på, og var der ikke heste, brugte vi det til klatrestativ, så længe smeden gad høre på os. Når hestene var færdigskoet fik de tit en tur hen til gadekæret for at få vand.

Ishuset

Byens ishus lå klos op af gadekæret. Her kunne vi bruge vores lomme-penge til slik, is og ”lykkeposer”. Disse poser var spændende. Jeg husker især dem med tør vaffelmulder og et stykke fraklippet film. Vi brugte meget tid til at studere de små billeder og gætte på, hvad for film de kom fra. Is købte vi sjældent. Så skulle man virkelig have haft en givtig indtægt.

I Lillerøds tidligere forsamlingshus – Damhuset – boede ishusets ejere. De havde have langs den ene side af gadekæret.

„Kronborgkiosken“, der solgte Kronborg-is, har flagene ude, ca. 1950. Vejen er Lindealle.

Sommer

Vi soppede, badede og legede tagfat på de store sten, men aldrig udenfor hegnet. Vi byggede sandslotte og havne til vores hjemmelavede skibe. De rigtig store skibe, i snor, sejlede vi med i den dybe ende af kæret, for vi troede, at der var bundløst og fyldt med store gedder.

Vi klatrede i de store træer og byggede huler mellem de buske, som stod under træerne. Af de ældre drenge lærte jeg at lave røgbomber af celluloid, som vi tog fra cykelstyrene. Vi tændte med brændglas. Det gjaldt om at finde det rette brændpunkt, så var den der. Når man var rigtig øvet, kunne vi også tænde brænde og lave små bål.

Vi lærte også at skyde med slangebøsser og slynger, og vi var ret dygtige til at ramme de mål, vi satte op. Spændende var det også at se et par af drengene gå rundt med allikeunger på skuldrene og høre på alle deres pralerier om alt det, de kunne træne fuglene i.

Når solen rigtig gjorde dagen hed og varm, duftede de vilde roser, og bierne summede i dem – vi fangede bierne ved at lukke rosen sammen

om dem. Det kaldte vi en "snurrebasse", som vi gik og lyttede til. Var der mange børn samlet først på aftenen, legede vi tit gemme, og der var mange gode gemmesteder. Men vi måtte altid aftale det område, legen foregik i, for det hændte, at nogen løb ud i "de andre rosenbede" – en stor grøn plet, som Lyngvej og Frederiksborgvej gik rundt om. Når kirken ringede solen ned, var der børnestille omkring gadekæret. Så var vi hjemme eller i vores senge.

Vinter

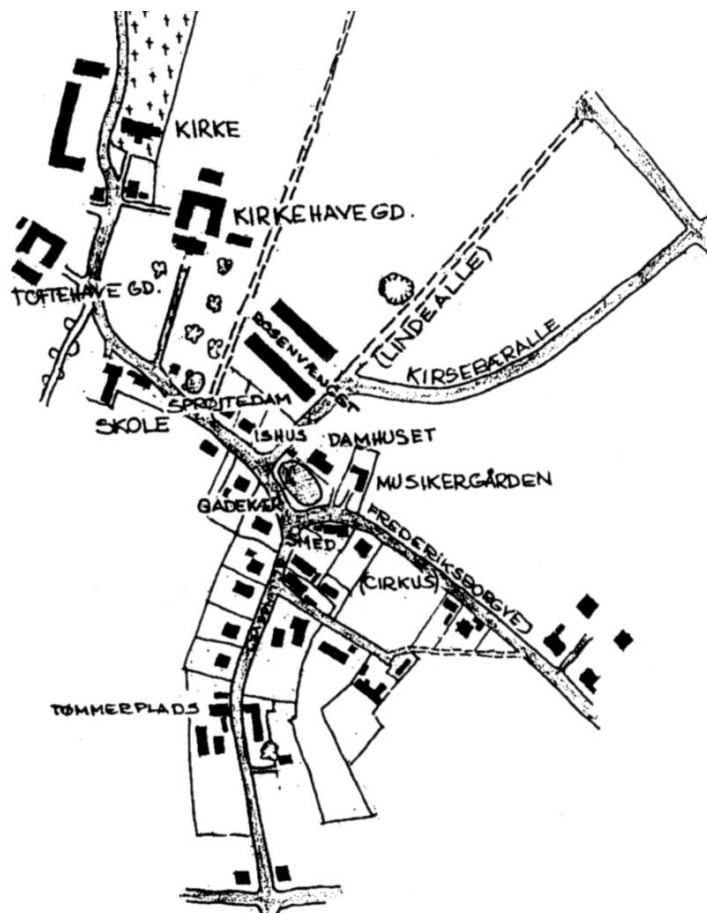
På gadekæret løb nogle på skøjter, men de fleste gled på glidebaner. Det helt spændende var, når de store drenge huggede isflager, og vi så skulle se, hvor mange de kunne bære, inden de gik mod bunden – finessen var at fylde flagen, så der hele tiden var balance – den leg endte for det meste med mange våde sokker. Det helt store nummer var, når vovehal-sene cyklede hen over isflagerne. Det gav pote og var noget, der blev talt om.

Et år efter nytår var jeg sammen med et par kammerater nede for at se, om

isen kunne bære. To holdt, og den tredje stak en fod ud for at prøve isen. Men isen var tynd, og det pludselige ryk rev os alle i det kolde vand, og ærgerligt var det, for det nytårskrudt, vi havde fundet, blev vådt og aldrig futtet af.

Efter nytår kunne vi også finde låger og cykler ved gadekæret. Nogle af nytårsløjerne dengang var også at gnide med propper på folks vinduer og putte gær i de lokumsspande, der endnu var rundt om i byen – det spændende var så at gå rundt i skolen og vente på, at de hævede – men det var nok mest snakken og forventningen, der var det spændende.

Vi hørte også om en motorcykel, som skulle op ad Kirsebær Allé, men var røget lige ud i gadekæret på grund af farten. Men da vi nåede frem, var den væk med en sikkert helt våd fører. Hvis det var snevejr, hvad jeg synes, det var meget dengang, blev vejene ryddet af de omkringliggende gårdes

Gadekæromgivelserne omkring 1947.

heste, spændt for en stor træplov fyldt med store sten. Hestene blev jaget op i snedriverne, og så trak de løs. Det var spændende at se de store heste trække og mase for at komme

Vaskeriet Hill House (vi ved ikke hvorfor det skulle hedde sådan!) på hjørnet af Gl. Lyngvej og Wolthersvej.

igennem de nogle gange meget store snedriver. Bagefter blev der finryddet af vejmand med skovle.

Hill House

Byens vaskeri tørrede, når det var godt vejr, sin hvide vask ude. Vaske-tøjet hængte i lange rækker på deres tørreplads, og der skulle vi så absolut ikke bevæge os ind, når vi legede. Men det var svært, for i skellet bag vasketøjet, var der et nøddehegn. Her samlede vi nødder og skar tykke kæppe og lange tynde "svirpere", og med dem i hænderne, skulle vi drage over for at ordne Allerøds vilde unger i "møllerbanden", som vi var ret bange for.

Det var en lang tur for os ved gadekæret. Vi skulle nemlig i ly af skoven op over Kratbjerg og over til møllen på Prins Valdemars Allé – det var så langt, at det hele blev ved snakken

om, at vi sagtens kunne ordne dem med vores kæppe, hvis vi en dag skulle løbe ind i dem.

Rundt om vaskeriet stoltserede også en flok kalkuner. Dem var det sjovt at drille, for de var ret galhovedede.

Kom de efter os, var det om at komme væk, inden vi blev nappet, så de blev tit drillet, så vi kunne bevise overfor hinanden, hvor modige vi var. Når landevejens riddere og skærslibere var på tur gennem Lillerød, var de altid inde på vaskeriet for at få et par mønter og en madpakke. Resten af dagen sleb de knive, drak kogsprit og betlede rundt i byen.

Tømmerpladsen

På Gl. Lyngvej – der, hvor Statoil ligger i dag – lå der et tømmerværksted med en stor tømmerplads. Et farligt og meget spændende sted. Vi kom der mest i kirsebærsæsonen,

Vilhelm Petersens tømmerværksted omkring 1960, hvor nu Statoil-tanken ligger, lige overfor Lillerødhus.

Damhuset og Musikergården ved gadekæret. Damhuset var i perioder forsamlingshus og tilholdssted for husflidsforening, søndagsskole, propforening og al sådan noget. Ca. 1955.

for de havde sådan nogle dejlige kirsebær.

Jeg havde hørt, at man gerne måtte plukke frugt i skel, så langt ens arm kunne række, men det havde ejeren ikke hørt om, så vi redde os engang imellem nogle kanon skidebatter, når vi blev opdaget.

Det var spændende at stå og kigge ind i tømrværkstedet, når alle de store remdrevne maskiner var i gang. Der har jeg stået mange gange og prøvet at finde ud af det sindige remtræksystem og lyttet til savene, når de gik gennem træet.

Skrædderen

Vi havde også en skrædder i Lillerød. Han havde sit værksted i et lille sort træhus. Her sad han oppe på sit bord ved vinduet og syede. Jeg husker især, da min fars gamle overfrakke skulle sys om til en vintervarm frakke til mig. Den var tung og dejlig varm men havde desværre den fejl, at

den sugede alt vand til sig, når det regnede. Så var den ekstra tung, og ærmerne blev længere, men jeg havde kun den, så det måtte jeg leve med.

Når vores skjorter var slidte i flipperne, fik vi også dem syet om. Det nederste af skjorten blev klippet af til ny flip og et andet stykke stof syet på, hvor der var klippet af. Sådan var det for os alle, og det var så brugt, at der kom sydamer rundt med deres symaskiner i hjemmene for at sy og reparere folks tøj.

Tivoli og cirkus i by

14 dage hver sommer havde vi en ny klassekammerat. Det var en dreng fra et omrejsende tivoli, som med usvigelig sikkerhed år efter år kom til Lillerød. Tivoliet lå på en mark lige ved gadekæret og bag vores have. Det var spændende med den dreng, som ikke var så stærk i det boglige, men han kunne så meget andet, –

bukke søm med de bare næver, stikke nåle gennem sin hud og øreflipper, lade igler suge blod på sine arme, lave silkepapirsroser, skyde med haglgevær og bade ude i den bundløse ende af gadekæret. Det var vi drenge meget benovede over, og vi lærte selvfølgelig en del af det, han kunne. Vi besøgte ham og hjalp med at slæbe, når de satte alt gøglet op. Karrusellen skulle skubbes rundt med menneskekraft, og det blev vores arbejde at løbe rundt oppe i toppen og vinke ned til dem, vi kendte. Hver femte gang fik vi en fritur på en af karruselhestene – så sad man stolt og var lidt ved musikken, når nogen man kendte kom forbi. Så det var 14 spændende dage hvert år, der gav ”én på opleveren” for os og lærer Petersen.

På den samme mark kom Cirkus Royale en uge om året. Her hjalp vi drenge også i håbet om at få en fribillet. Hvert år blev vi skuffet, så vi måtte nøjes med at ligge på maven og kigge ind under teltdugen. Men om dagen gav det mange andre oplevelser. Dengang var der stadig ”vilde” men tæmmede dyr med i forestillingerne. Det var ret eksotisk at gå rundt og se på løver, tigre, bjørne og søløver på en mark midt i Lillerød, og et år så vi til trommehvirvler Europas stærkeste mand løfte en hest – det gav perspektiver, selvom vi havde set Lillerøds vægtløftere konkurrere med andre stærke mænd.

Kaptajn Carlsen og hans skæve skib
I 1952 forskød lasten sig på ”Flying

Kurt Carlsen startede sin sømandskarriere ved Lillerød Gadekær, hvor han boede en overgang.

Enterprise”, og det blev til ”Det skæve Skib”, som drev rundt i Den engelske Kanal.

Skibets danske kaptajn Carlsen blev som ene mand tilbage på skibet. Situationen forværredes dag for dag. Alt det så vi billeder af og læste om i aviserne. Vi klippede ud og lavede scrapbøger om helten i det stormfulde hav. Han reddede sig i land og kom til Danmark og blev hyldet. Han besøgte også Lillerød og gik tur rundt om gadekæret, hvor han havde leget som barn.

Om det besøg fik jeg først fortalt senere, for vi drenge var i skole, da han kom. Ærgerligt! – tænk om én var løbet op og havde hentet os – så tæt på helten og alligevel så langt fra...

Cykelløb

Med bilernes indtog forsvandt min barndoms bevægelsesfrihed. Det blev farligere at lege ”grøftekælling” over vejene og smide det gamle ahorntræs propeller op i luften og gemmelegene rundt i gadekærets miljø.

Jeg blev også ældre, og andre interesser dukkede op.

En af lørdagens store begivenheder

Geddemosen var Lillerøds uofficielle friluftsbad - for drenge. Juni 1950.

var landevejscykelløb, som startede et sted inde mod København, men som havde vendepunkt ved vores gadekær. Her tog vi tid og beundrede de flotte racere og de svedige ryttere. Vi lærte hurtigt navnene og fik vores cykelhelte og favoritter, som vi stod og heppede på.

Bagefter kom der gang i de lokale cykler, som gjorde byens veje usikre med hurtigkørende private dyster – hvis vi da havde en cykel. Ellers blev det bare til et løberæs rundt om gadekæret med et cykelstyr eller en pind, som illuderede et styr.

Dengang var en ny cykel en sjældenhed, så når der endelig var én, der havde fået en sådan, holdt vedkommende næsten hele aftenen ved gadekæret og lod sin cykel beundre. Det mest almindelige var, at man fik en gammel, som blev malet og stadsset lidt op med sadel helt nede på stangen og klodser på pedalerne, for stellet skulle følge en "resten af livet" – hvilket også medførte, at vi hver

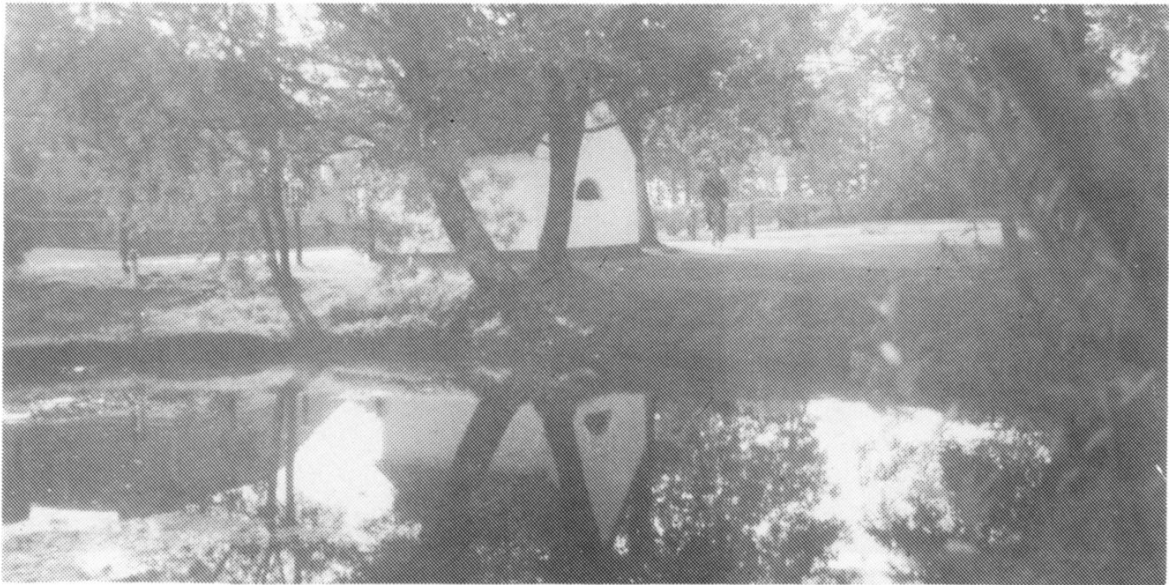
lørdag pudsede og smurte alt bevægeligt på cyklen.

Med den nye udvikling stoppede sopperiet og badningen i gadekæret, så når solen stod høj og varm, tog vi på badetur til Geddemosen, - og havde man en god cykel, blev det også til strandbadning ved Rungsted. Og så blev gadekæret fyldt op.

Frederiksborgvej blev rettet ud og gjort bredere. Der blev plantet lidt små buske, og en bænk blev sat op som erstatning for det gamle gadekær. Væk var min barndoms dejlige legeområde og tilbage kun minderne. Men så kom drømmen om at tage kørekort til motorcykel. For ved bænken startede en køreskole. Der stod vi så og lyttede med på teor snakken og så på dem, der var gamle nok til at lære den nye motorcykel-kunst.

Sprøjtetammen

Overfor Lillerød Skole ligger stadig den bundløse og farlige Sprøjtetam. Her legede vi sjældent – og kun hvis

Sprøjtendammen og sprøjtehuset i 1950.

isen var meget tyk – for dammen var ”dyb og bundløs, og helt nede var den fyldt med dynd, som man ville synke ned i”!

Om sommeren var den fyldt med gæs og ænder fra nabohusene, og ved siden af dammen lå der et lille hvidt sprøjtehus med en gammel brand-sprøjte i.

Ved ildebrand blev der hentet vand i dammen, men vi så aldrig den gamle sprøjte blive brugt.

Da naboerne holdt op med at holde gæs og ænder, blev der købt nogle til dammen, for den tradition måtte vi beholde – også til glæde for ræven, der havde sin gang i Lillerød.

Mange år senere tømte man dammen for at rense den, og illusionen om den bundløse dam forsvandt som dug for solen, for der stod en mand midt i dammen og rev vandplanter op.

Ved siden af Sprøjtendammen ligger der en anden lille dam. I den var der sumpbævere, noget der blev holdt for

pelsens skyld, men ellers ikke noget vi børn løb så meget efter.

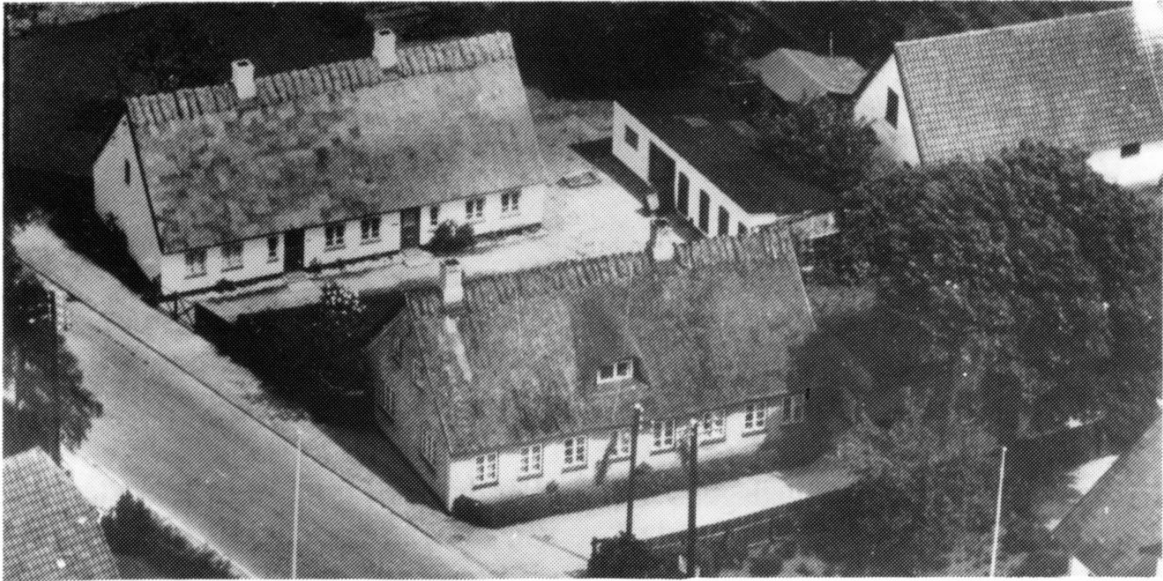
Skolefotograf

Et år stod der en fotograf midt på Frederiksborgvej ved Sprøjtendammen.

Det var spændende og lige noget, der passede ham, for hans ærinde var at fotografere os på vej hjem fra skole for så bagefter at sælge billederne ved vores hjem. Vi stillede alle villigt op. Han hundsede rundt med alle, der stod i vejen – bl.a. råbte han til en pige, der gik bag mig og kom med på billedet, om hun var min kæreste, siden hun ikke ville flytte sig?

Vi vidste, at film overhovedet ikke tålte lys, og fotografen viste os, hvordan han skiftede film inde i en sort muffedise. Det var vi meget imponerede af.

Senere blev vores skolefotos klaret af byens fotograf Larsen, som havde sin butik og atelier på Amtsvejen.

De to bondehuse på Lyngvej, hvor fortælleren voksede op i det forreste. Ca. 1948.

De mange børn

Dengang var alle børnene hjemme. Vi havde ingen børnehaver og fritidshjem, så vi kunne altid finde nogen at lege med, og der var altid børn ved gadekæret, i de private haver, og når vi dristede os lidt væk i skoven. Hvis vi skulle lege med en god kammerat blev det aftalt i skolen, eller man gik hen til dem, for at se om de var hjemme. Ellers gik vi som sagt bare ud. Der var altid nogen, vi kunne lege med. I dag ser man slet

ikke alle de børn i Lillerød. De er i kommunal pasning, og jeg håber, at de dér får lige så mange legemuligheder, opdagelser i byen og i omegnens liv, som vi gjorde.

Jeg ved godt, at Lillerød i dag er en by med farlig trafik, at der er hegn om mange af søerne, og at vi dengang voksede op på landet – men vi har da stadig en del at byde på med skov, marker og søer, som vi kan boltre os i.

□

Postkort med gadekærstemning fra slutningen af 1940'erne.

HVAD VAR DET EGENTLIG, DE LAVEDE?

Af Per J. Jørgensen

I 1893 var der valg til Rigsdagens Folketing.

I Blovstrød sognearkiv ligger der en liste – smukt håndskrevet – ”Fortegnelse over Blovstrød Kommunes Vælgere til Rigsdagens Folketing, godkendte for Tidsrummet fra 1. april 1892 til 31. Marts 1893”

Det er navne på 264 mænd – ingen kvinder!

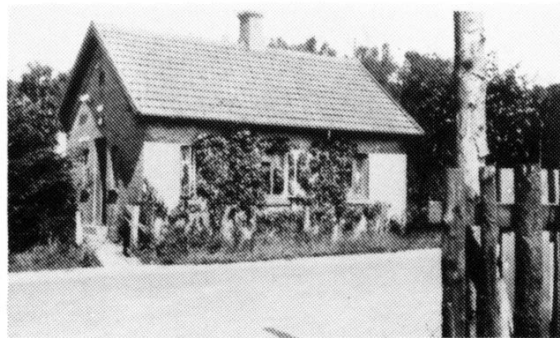
Med grundloven af 1849 vedtoges at Rigsdagen omfattede to ting, Folketinget og Landstinget. Dette tokammersystem varede til 1953. Mænd havde valgret og valgbarhed!

Kvinder fik valgret ved lov af 15.5.1903 – til menighedsråd! I 1908 til kommunalråd, og ved Grundloven af 5.6.1915 fuld politisk ligestilling. Listen i sognearkivet omfatter som sagt mænd, og de er beskrevet ved navn, bopæl og stilling. Blandt stillingsbetegnelserne forekommer en del, som ikke ses i dag og måske også enkelte, som Nøglehullets læsere ikke har mødt.

Der er f.eks.:

AFBYGGER Jørgen Jensen i Kettinge.

Det er en betegnelse for den, som ejer

Ledvogterhus på Nordbanen, hvor Gl. Amtsvej krydsede sporet.

eller driver et brug, som er opstået ved udstykning fra et større brug, særligt ved udstykning fra hovedgårde. Ofte blev ordet afbygger brugt i flæng med ordet parcellist, hvoraf der også var en del på listen. Et parcelliststed er et brug på godt 1 td. Hartkorn.

BANEVOGTER Vilhelm Jensen i Blovstrød.

En stilling, der nok ikke er ukendt. En funktionær, der passer bommene (leddene) ved jernbaneoverskæringerne. Men var der da jernbane på egnen dengang? Den første jernbane i Danmark åbnedes i 1844 mellem Altona og Kiel i Holsten, der dengang var den økonomisk mest udviklede del af riget. I kongeriget byggedes 1847-80 stambanenettet, det vil sige de jernbaner, der senere udgjorde rygraden i det danske banenet. Først i 1847 København – Roskilde og i 1864: København – Helsingør over Hillerød og således igennem Blovstrød og Lillerød kommuner med station i Lillerød (senere Allerød), - så banevogtere var der brug for.

*BRYGGER Christian Nielsen i
Usserød.*

En brygger ved vi alle hvad laver. Det er en person, der giver sig af med ølbrygning eller ejer og driver et bryggeri, som "Brygger Jacobsen" fra Carlsberg.

I Danmark har fremstilling af øl været kendt siden romersk jernalder (perioden fra Kristi fødsel til omkring år 400 e.Kr.)

BLEGNER Niels Hansen i Ludserød.

En blegner eller blegemand var beskæftiget med at blege tøj. Blegning fandt i almindelighed sted på særlige pladser, som kaldtes blegedamme, eller ved græsblegning, hvor tøjret bredtes ud på jorden. Blegning kunne foretages af professionelle blegemænd (blegnere) eller blegekoner, der også drev vaskeri og fandtes fra ca. 1500 til midten af 1900-tallet.

Niels Hansen, der boede i Ludserød (det nuværende Høvelte) har muligvis været beskæftiget ved klædefabrikken i Usserød.

BRÆNDER Peter Andersen i Allerød.

En brænder kunne være brændevins-, kalk- eller teglbrænder.

Selvom der var en del smugkroer på egnen, har Peter Andersen nok arbejdet på et af de store teglværker Allerød eller Blovstrød teglværk. Teglbrænding ansås for at være et nødvendigt fag for bønderne, hvorfor det ifølge Danske Lov af 1683 var et af de håndværk, der var tilladt udenfor købstæderne, andre var smede,

*At holde en teglværksovn i gang i månedsvi-
med rette brændingstemperatur, krævede sin
mand - en Teglbrænder.*

kalkbrændere, træskomænd mv.

Byhåndværkerne fortolkede reglen fra Danske Lov som et forbud mod, at landhåndværkere afhændede deres produkter inde i byerne. Denne fortolkning var ved midten af 1700-tallet stort set accepteret af myndighederne.

I praksis var det dog svært at få Danske Lov efterlevet, og modsætningen mellem byhåndværkere og landhåndværkere fortsatte med at bestå indtil næringsloven af 1857, der ophævede forbuddet mod håndværkere på landet. Til beskyttelse af byhåndværkerne indeholdt loven en bestemmelse om forbud mod næringsvirksomhed indenfor en bestemt afstand fra købstæderne, "læbæltet", som blev ophævet i 1920.

*DUGMAGER Carl Andersen i
Usserød.*

Carl Andersen var ikke beskæftiget med duge til middagsbordet – og dog. Ordet stammer fra det tyske ord tuchmacher, en der laver klæde (der var jo en klædefabrik i Usserød). Ved Forordning af 18. Januar 1775 var dugmagere blevet samlede i dug-

Rødeporthus på Kongevejen, et typisk skovløber- eller hegnshus, ved indgangen til Tokkekøb Hegn.

magerlav med mestre og svende. Den første industri herhjemme opstod netop i Nordsjælland, langs Mølleåen, der leverede den nødvendige drivkraft. Omkring slutningen af 1700-tallet var Mølleåen fuldt udnyttet, og man måtte et lille stykke længere mod nord til Usserød å for at finde en ny energikilde til den tiltagende klædeindustri. Her grundlagdes Den Militære Klædefabrik 1791, og den eksisterede til 1981.

HEGNSMAND Jørgen Christensen i Ravnsholt.

Han var skovbetjent, hvis hverv det var at føre tilsyn med hegnet omkring skoven.

Lov af 25. Februar 1851 bestemmer at der ansættes 120 Ledvogtere eller Hegnsmænd under skovriderne.

HJULMAND Johan Hansen i Blovstrød.

Det var især en landhåndværker, (hjulmager), en af dem, der var uundværlige for bønderne. Holberg siger et sted: "Han gjorde Anstalter

til at faae den qvæstede vogn besørget til en Hjulmand".

HØKER Valdemar Jørgensen i Stumpedyse.

En høker er en person, der driver detailhandel, især med levnedsmidler, dog: "Bog-Billethøker, samt de mindre Handlende, hvilke ikke hører til noget allerede oprettet

Kræmmerlaug kaldes uegentligen : Høkere, om de end handler med Sand, Svovelstikker, Tørv og andre slige uspiselige Varer".

TRÆSKOMAND Niels Larsen i Selsmark.

Især brugt om en gift mand, der ernærer sig ved at fremstille træsko i tjeneste hos en træskomager, (en, der gør træskoene færdige til brug ved at forsyne dem med overlæder osv.)

TÆGGEMAND Ole Nielsen i Usserød

En tækkemand (gl. tæggemand) er en håndværker, der udfører tagtækning med strå, rør og lignende. En tækker er en medhjælper, der hjælper tækkemanden.

Tækkemandsfaget er ældgammelt og metoder og værktøj er først ændret de seneste år.

VÆVER Christian Olsen i Usserød.
En person, der er beskæftiget med og ernærer sig ved vævning.
"Vævere på Landet maa si uden Hinder nedsætte" hed det i resolution af 28. marts 1739. Men mon ikke Christian Olsen har været ansat på klædefabrikken i Usserød?

Kilder:
Blovstrød sognearkiv – 1893.
Ordbog over det Danske Sprog, Gyldendal – 1968.
Dansk kulturhistorisk Opslagsværk. Dansk Historisk Fællesforening – 1991.
Ellen B. Danstrup: Den militære Klædefabrik i Usserød. Museumsforening for Hørsholm og Omegn – 1987. □

EFTERLYSNING: BOSERUP MINDE

Vi har modtaget et fotografi af tuberkulosehjemmet Boserup Minde, Vassingerødvej 73.

Tuberkulosehjemmet blev oprettet i 1903 og havde, ifølge rammen omkring billedet, 25 års jubilæum i 1928.

I 1901 blev der åbnet et "folkesanatorium for ubemidlede brystsypatienter" fra København ved Boserup Skov omkring 7 km vest for Roskilde tæt på fjorden. Dette sanatorium havde 144 pladser, men blev året efter udvidet til at kunne rumme 152 patienter (84 mænd og 68 kvinder). Disse oplysninger finder man i Salmonsens Konversations Leksikon, men her nævnes intet om vores afdeling.

Vi ved altså ikke ret meget om hjemmet på Vassingerødvej, men vi har været heldige at få kontakt med Inger Rasmussen fra Vassingerød Central, der var ansat som "formiddags-pige" på Boserup Minde i 1935. Hun har fortalt følgende:

- Tuberkulosehjemmet på Vassingerødvej havde 16 beboere – 8 kvinder

og 8 mænd. De blev "fedet op" med god nærende bondemad og fik masser af frisk luft.

Der var indrettet liggehaller i træbarakker på den modsatte side af Vassingerødvej, og der var én hal til kvinder og én til mænd.

Inger Rasmussen var 14 år i 1935 og gjorde rent på dameafdelingen om formiddagen og passede Vassingerød Central om eftermiddagen. En anden pige havde rengøringen på herreafdelingen.

Hvis nogle af vore læsere kender noget til sanatoriets historie, bl.a. hvornår det lukkede, hører vi meget gerne om det på Arkivets telefon eller pr. e-mail. □

Fra jubilæumsdagen, hvor det meste af bestyrelsen holder en pause – lidt mere afslappet end det billede, der blev taget samme sted af sogneråd og amtsråd i 1948, da Kirkehavegaard blev indviet som kommunekontor. Bagest: Henning Holm, Rita Hansen, Bent Nathansen, Birthe Skovholm, Ole Peters, Ole Høegh Post, Hans Præstholm, Arne og Ulla Hemmje. Per Jørgensen kom senere.

EFTER 25 ÅR...

Når man har lagt et æg, skal man kagle... hedder det, og selvom LAFAK gennem årene har fået megen god omtale, besluttede vi at udnytte 25 års jubilæet til lidt PR for sagen.

At der er nået værdifulde resultater i arbejdet med at samle lokalhistorien, er værd at fortælle – at det har været hårdt, ofte hektisk arbejde er mindre vigtigt nu.

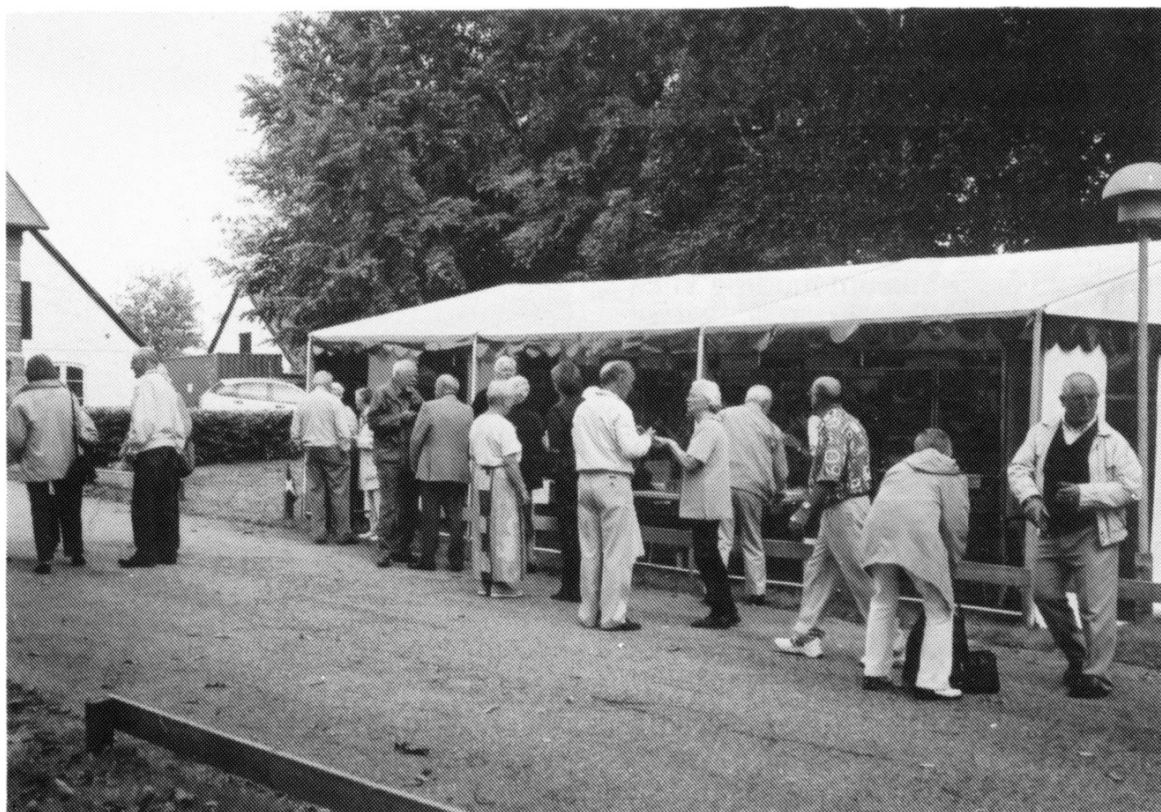
Selve jubilæumsdagen var valgt godt; både den rigtige dato, en lørdag og godt vejr. Det havde vi også brug for, for selvom vi burde have vist det i 25 år og havde planlagt tidligt på året, var begge Kirkehavegaards sale forhånds-booket, så vi satsede på et udendørsarrangement. En måske

vovet satsning, men i det sommervejr vi fik, var det mest naturligt at være udendørs.

Vi fik et rigtig pænt besøg til receptionen med taler, fotoudstilling og en let servering.

Ret enkelt kunne Arkivet, få skridt fra teltet, holdes åbent, og det blev en vellykket dag, hvor vi fik lejlighed til at takke for mange års velvilje fra medlemmer, hjemkommune og de mange givere, der har betroet os arkivmateriale og billeder eller udlån af private fotoalbums.

Tilmed kom mange med gaver af både arkivalisk og kulinarisk værd – og ikke mindst rare checks til en begyndelse på restaurering af de spændende malede vægdekorationer, der blev fundet ved gårdens istandsættelse. OHP □

Teltet med udstillingen af gamle billeder.

PERS LASSENS HÅND

Ved Lokalhistorisk Arkiv og For- enings 25 års jubilæum modtog vi en sjov gavehilsen fra tidligere kom- munesekretær i Lillerød Kommune, Torben Videbæk Christensen.

Det var en udskåret træhånd med en ølflaske, og et par ark papir med historien bag:

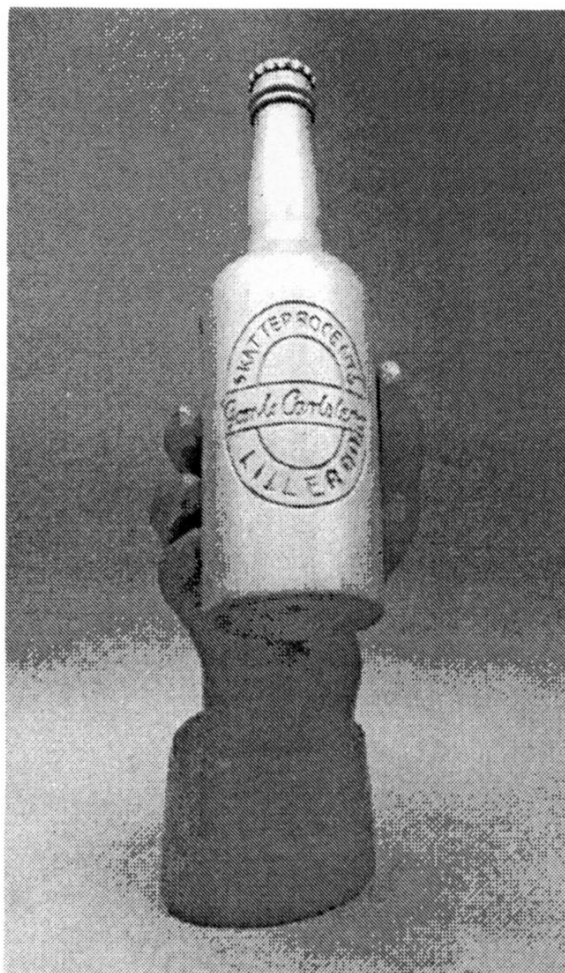
”Igennem mange år var det kutyme i Lillerød, at man havde en bødekasse, der blev benyttet til at straffe sogne- rådsmedlemmer, som under møderne brugte ukvemsord.

Ved sognerådsperiodens afslutning blev det indkomne beløb brugt til afholdelse af en afskedssammen- komst, hvor også ægtefæller deltog. Det var sædvane, at det var det stør- ste oppositionsparti, der leverede periodens bødekasse.

I den periode, nærværende gave vedrører, var bødekassen fremstillet af keramikker Albert Hansen, der repræsenterede socialdemokratiet. Bødekassen forestillede sogneråds- medlem Erik Pers Lassens højre hånd holdende en ølflaske, og den var fremstillet af ler. Bødekassen beror så vidt jeg ved på rådhuset.

Og hvad så med nærværende kopi fremstillet af træ?

Jo, historien er den, at i pågældende sognerådsperiode ville sognerådet have et byvåben, og her bidrog Pers Lassen med så stor en hjælp, at de øvrige sognerådsmedlemmer fik

Flasken er drejet og hånden håndskåret(!) i ahorntræ. Bag på manchetten er indskåret: „Tak for den 31.3.1950. fra sognerådet og sekretæren“.

fremstillet denne kopi af bødekassen, lavet af drejer Petersen, der tidligere havde været medlem af sognerådet. Ved det afsluttende møde med statens heraldiker, der foregik (hos kontor- chef Pers Lassen) i socialministeriet den 31. marts 1950, hvor byvåbnet blev endeligt godkendt, fik Lassen overrakt gaven, der i bunden bærer navnene på de andre 8 sogneråd- smedlemmer + kommunesekretæren, nemlig: A. Rønje (gårdejer), Albert Hansen (keramikker), Jeppesen (sygekassebest. og sogneråds-

Lillerød sogneråd ved det første møde på Kirkehøvegaard i 1948. Erik Pers Lassen ses som nr.3 fra højre. For enden af det special-designede, højpolerede bord ses sognerådsformanden, Axel Jeppesen og den ofte omtalte kommunesekretær Mogens Ebbesen. De øvrige er alle de velkendte underskrivere på gaven til Lassen.

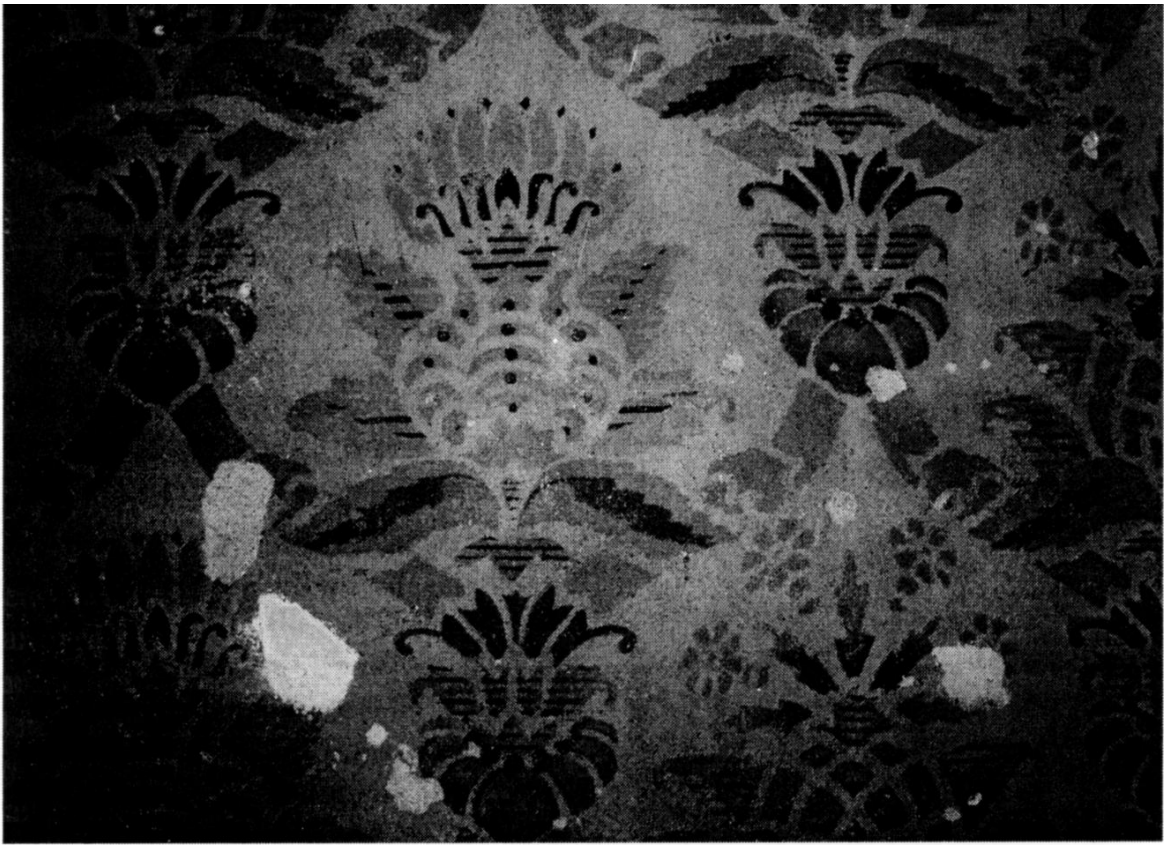
formand), H.P. Hansen (købmand), Ivar Hansen (afbygger), Chr. Christensen (formand på Hvidesten), Aa.R. Hansen (stolemager), Alfred Madsen (stolemager) samt Mogens Ebbesen (kommunesekretær)". Videbæk fik træhånden af Pers Lassen i 50 års fødselsdagsgave i 1976.

Svaret på, hvorfor Pers Lassens hånd blev foreviget med en ølflaske, finder vi måske i Fortid i Lillerød side 99, hvor Pers Lassen fortæller om sin start i sognerådet: "De betragtede mig vist som en fremmed fugl, hvilket bl.a. gav sig udslag i, at jeg straks og i øvrigt altid fik glas til den bajer, vi fik efter det åbne møde. Alle de andre drak af flasken, hvilket smagsmæssigt er helt forkert efter min mening".

BS □

Erik Pers Lassen tog initiativ til - og tegnede selv oplægget til Lillerød Kommunes byvåben i 1950. Temaet med stubbene, der symboliserer rydningen (-rødbyen) er videreført i Allerød Kommunes byvåben fra 1970, hvor de tre stubbe nu gælder de tre bysamfund.

MALEDE TAPETER

Da gårdejer Anders Andersen i 1892 fornyede stuehuset på Kirkehavegaard i Lillerød, gjorde han meget ud af at leve op til tidens trend: palæagtige stuehuse i stedet for den traditionelle sammenbyggede længe man hidtil så på Sjælland. Som én af de eneste i området har genbo-gården Toftehave stadig denne form. Men Anders Andersen fik også dekoreret stuerne med skabelonmalede tapetimitationer og i stadsestuen „marmorerede“ søjler. Det vidste ingen noget om, før mallerne fjernede gamle papirtapeter under istandsættelsen i sommeren

2002, og en ung maler gjorde os opmærksom på vægbemalingen. De malede dekorationer var ikke intakte, for i årenes løb var der hugget ud til el-rør, og loftsstuk og høje paneler fjernet.

Men arkitekt Jens Larsen fra Allerød Kommune valgte at bevare de mindst skadede felter, der således er bevaret for eftertiden og nu ses her og der i Lokalarkivet.

Med henblik på restaurering er dekorationerne tilset og vurderet af Nationalmuseets Bevaringsafdeling, hvorfra konservator Line Bregnhøj (– hvis familie endda er fra Lillerød) betegner dem som *meget* interessante, og naturligvis går ind for en restaurering.

Det synes vi selvfølgelig også, men lige nu er opgaven ikke indenfor rækkevidde rent økonomisk.

OHP □

Fra lurtavlens afsløring ses de involverede: Ole Høegh Post og Birthe Skovholm fra LAFAK, grafikeren Marianne Østergaard, Rotarys nye præsident Hans Henrik Dyhl-Kristoffersen, lurtusiast Per-Olof Johansson og Borgmester Eva Nejtgaard.

FINDESTEDET

Det har aldrig været kendt, præcis hvor lurerne fra Brudevælte blev fundet. I litteraturen hedder det som regel „Nordsjælland“, „syd for Hille-rød“ eller af og til „Lynge sogn“. Som beboere i området hvor de nationale klenodier blev fundet for et par hundrede år siden, synes vi det er en naturlig tanke at markere stedet, og det er sket nu. Initiativet – og finansieringen ikke

mindst – kom fra Allerød Rotary Klub, der fik Allerød Kommune til at anlægge en vigeplads på Kollerødvej ud for Fuglerupgaard, og Lokalhistro-risk Arkiv & Forening til at udforme en oplysningstavles faglige indhold. Stedet er det rigtige; fra tavlen på vigepladsen ser man vestpå ud over Fuglerupgaards mark og bronzealder-højen Hedehøj. Omtrent hvor bakke-draget med højen møder flad mark, må den nu overpløjede tørvemose, der i slutningen af 1700-årene gik under navnet *Brudevælte*, have ligget, men helt præcis kan vi endnu ikke afsætte noget kryds på kortet. 21. August 2003 kunne borgmester Eva Nejtgaard afsløre lurtavlen, der

er fremstillet af grafikerer Marianne Østergaard og monteret i solid ramme som Skov- & Naturstyrelsens standart-oplysningstavler.

Vi er glade for dette initiativ, der falder godt i tråd med den bog om lurfundet, der snart udkommer.

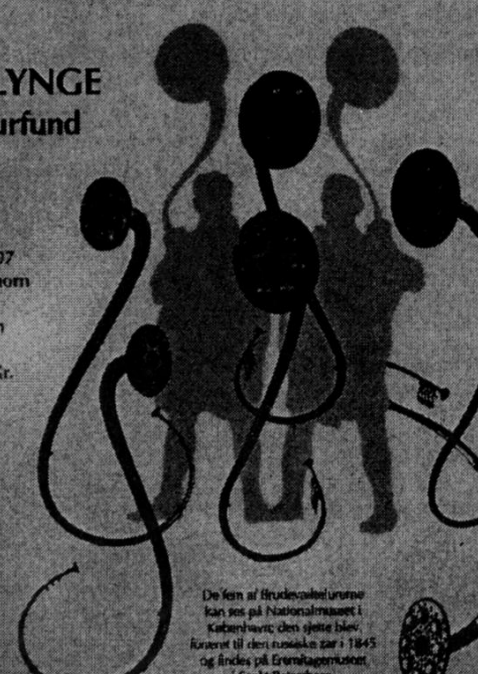
OHP □

LURERNE FRA LYNGE - verdens største lurfund

Under tørvgravning i den nu forsvundne Brudevælde Mose her ved Fuglerupgård fandt gårdejer Ole Petersen i juni 1797 hele seks imponerende bronzehorn af indtil da ukendt type. Seks uger senere opgravede han de tilhørende mundstykker. Hornene dateres til 800-700 f.Kr.

I ætætskøperns barndom for mere end 200 år siden blev dette første - og største - fund af bronzehornene præget ind i et register som LURER. Navnet blev lånt fra de nordiske søgner fra vikingetiden, der er omkring 1.500 år senere end lurerne.

Lurer er særligt symmetrisk i form, der sættes i kamme tone. De mere end 2 meter lange lurer blev for læp 3.000 år siden formet i en kompliceret smelteovn. De er gennem generasjoner blevet brugt til ceremonier, indtil de af ulendte dræger blev ødelagt i mosen.

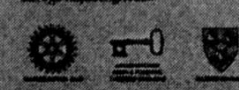
De fem af brudevældelurerne kan ses på Nationalmuseet i København; den sjette blev forrent til det russiske kår i 1845 og findes på Eremitage-museet i Sankt Petersborg.

Siden 1797 er der fundet omkring 30 lurer - eller dele af lurer - i Danmark, Nordtyskland samt det sydlige Norge og Sverige. Længst de fleste lurer er fra det nuværende Danmark, og alle er fundet i moser.

Forsvunden: ● Høle Lurper ● Brudstykker

I nyere tid har man af og til spillet på de originale lurer, og selv de velbevarede brudevældelurer er købt fra musikindsamlere. Som de først fundne og mest fulde er de fleste lurer desuden blevet afbrudt og kopieret mange gange. Kopierne kan opleves i store luresurfarer ved særlige højtideligheder.

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune, Kirkehøvegaard, Kirkehaven 10, Lillerød, 3450 Allerød, tlf. 48 17 08 91. Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-13.00, samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm.

Henvendelse kan også ske til:
Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26 (kun aften),
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød.

Arkivets e-mailadresse: LAFK@mail.tele.dk – Hjemmeside: www.alleroed.bibnet.dk.

"Nøglehullet" er foreningens og arkivets medlemsblad. Redaktion: Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Tryk: Preben Jensen.

Oplag: 400 ekspl. ISSN 0905-4146.

Oktober 2003.

Fotos med kendt fotograf: Arne Buch: 5, 9, 14 – Mogens Ebbesen: 1, 12 – John Jessen Hansen: 23 – Erik Henningsen: 7 – Sylvest Jensen: 15 – Gunv. Bjørn Møller: 8 – Bent Nathansen 19ø – Ole Høegh Post: 3, 16ø, 18, 19n – Viggo Post: 11 – Marianne Østergaard: 20, 22, 24.